PM. Arkeologisk utredning inom delar av fastigheterna Attersta 7:8 och Attersta 14:1, Gällersta socken, Örebro kommun, Närke

Richard Grönwall 2023-09-28

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr:	431-3862-2023 (2023-08-25)
Uppdrag arkeologi projektnr:	23038
Landskap:	Närke
Kommun:	Örebro
Socken:	Gällersta
Fastighet:	ATTERSTA 7:8, ATTERSTA 14:1
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Läge:	65F 6BS GÄLLERSTA N: 6564599. E: 513131
Typ av undersökning:	Arkeologisk utredning
Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Stockholms län
Företagare:	Örebro kommun
Personal Uppdrag arkeologi:	Richard Grönwall (projektledare) Rebecka Jonsson
Undersökningsperiod (inventering):	2023-09-21
Arkivmaterial:	Digital projektdatabas förvaras tillsvidare hos Uppdrag arkeologi
Fynd:	Nej

Avstämning/Preliminära resultat

En inventering av utredningsområdet (UO) genomfördes 2023-09-21. Inför inventeringen har även genomförts en analys av tillgängligt historiskt kartmaterial i Lantmäteriets digitala arkiv.

Utredningsområdet i de historiska kartorna

Av kartmaterialet framgår att de sydöstra delarna av UO vid den äldsta kända karteringen av Attersta år 1732 omfattade ett område benämnt som ”Madame Camitz Rånning”, vilket avser ett område som röjts på sten och stubbar (fig. 1, LSA aktnr S22-3:1). Madame Camitz var vid tiden för karteringen ägare till Klinggården i Attersta och att området i kartan omnämns som hennes röjning kan tolkas som att området då nyligen hade röjts för betes- eller ängsmark.

Av kartan från 1732 framgår också att gränsen mot Norra bro i öster då hade en annan sträckning än vad den har idag, vilket innebär att UO under åtminstone den första halvan av 1700-talet omfattade delar av

såväl Attersta som Norra bros ägor. Utmed gränslinjen markerad som ”E” i kartan finns utritade sex stycken gränsrösen i form av femstenarör (nr 13, 30, 32, 34, 36 och 38, fig. 1). Ytterligare gränsmärken ses också utmed den västra gränsen till den ovan nämnda röjningen (nr 40 och 42).

Exakt när gränsen mellan Attersta och Norra bro har justerats till den sträckning den har idag har inte fastställts inom ramen för utredningen, men troligen har det skett i samband med storskiftena under den andra halvan av 1700-talet (Attersta) eller i början av 1800-talet (Norra bro). I en karta över Attersta från 1819 ses hur gränsen byarna emellan då ändrats och hela UO tillhörde senast från och med denna tid Attersta (fig. 2, LMA aktnr 18-gäl-29).

Genomgående har UO under historisk tid, bortsett från de södra delarna, utgjorts av skogbevuxen utmark. I beskrivningarna till det historiska kartmaterialet har inte gått att finna några specifika uppgifter om röjningsrösena inom den fossila åkern L1980:6765.

Fältinventeringen

De delar av UO som i söder tidigare omfattat den ovan nämnda ”Madam Camitz Rånning” var vid inventeringstillfället kraftigt bevuxet med sly och hög markvegetation. Av de observationer som ändå kunde göras framgår att området delvis uppvisar spår av röjning i form av stenfria och flackare ytor. I anslutning till ett större stenblock kunde också konstateras uppslängd sten från kringliggande ytor (objekt 1, fig 3). De två gränsrösena nr 40 och 42 som finns utritade i 1732 års karta kunde inte återfinnas. Detta kan dock ha sin förklaring i att det av kartan från 1819 framgår att den röjda ytan då utvidgats till att omfatta ett större område mot sydväst än tidigare, vilket kan antas ha inneburit att rösena då försvunnit. Av beskrivningen till den senare kartan framgår också att området under denna tid nyttjades som kohage. Senare under 1800-talet förefaller området åter ha fått växa igen med skog.

De ytor som omfattat den tidigare röjningen är mot norr väl avgränsade av en naturlig moränrygg som sträcker sig från UO:s östra delar vidare mot väst. Ett femtiotal meter norr om moränryggen vidtar inom UO:s östra delar ett område som bäst kan beskrivas som sumpmark, och väster om detta påträffades vad som bedöms utgöra resterna av en fångstgrop (objekt 6, fig 3).

På den plats där gränsröset nr 38 finns utritad i 1732 års karta påträffades direkt söder om en mindre grusväg ett större stenblock omgivet av mindre stenar. Anläggningen antas motsvara kartans gränsmarkering (objekt 2, fig. 1 och 3).

Norr om objekt 2 finns i samma karta markerat ytterligare två gränsrösen, nr 34 och 36 (fig. 1). Strax öster om gränsröset nr 34 är även utritat vad som kan uppfattas ha utgjort ett större stenblock med beskrivningen ”hiete sten wäl omskolat”. I området, som delvis omfattar en moränrygg, finns flera större stenblock som kan ha utgjort gränsstenar, men ingen av dessa kunde säkert identifieras som annat än natursten.

Ytterligare längre mot norr, utmed samma gräns, påträffades gränsröset nr 32 utritat i 1732 års karta

(objekt 3, fig. 1 och 3). Röset utgjordes av ett övermossat, cirka 2,0x2,0 meter stort och kallmurat röse med sten lagda i flera skift.

Även de två längst i norr inom UO karterade gränsmarkeringarna, nr 13 och 30 i 1732 års karta, kunde återfinnas vid inventeringen. Ett av dessa, nr 13, är i 1732 års karta beskrivet som ”5 stena röse på en iordfast sten kallat högstens Röset”. Strax norr om detta påträffades nr 30 (objekt 5, fig. 1 och 3).

L1980:6765 – fossil åker

Lämningens beskrivning och läge i Kulturmiljöregistret (KMR) har vid inventeringen konstaterats vara korrekta. Området omfattar ett 20-tal runda, ovala och oregelbundna röjningsrösen med mindre stenröjda ytor däremellan. Lämningen är idag ställvis tätt bevuxen med skog och samtliga lämningar är bevuxna med gräs eller är övermossade. Under den första halvan av 1700-talet har lämningen legat inom Norra bros utmark, medan den senare övergått att tillhöra Atterstas utmark. Ingenstans har i det äldre kartmaterialet gått att finna några uppgifter eller kommentarer till området, annat än att det utgjort skog. En preliminär bedömning är därför att röjning har skett före det att området karterats.

Potentiella boplatslägen

Inga potentiella boplatslägen kunde identifieras inom UO vid inventeringen. Terrängen inom UO utgörs till delar av blockrik moränbunden mark samt inslag av sumpmark. Även om höjderna över havet tillåtit bosättningar sedan neolitikum bedöms sannolikheten att påträffa förhistoriska boplatslämningar inom UO som mycket ringa.

Det kan dock inte uteslutas spår av bebyggelse ej synliga ovan mark inom eller i anslutning till den fossila åkern L1980:6765. Lämningens läge i terrängen ställer onekligen flera frågor som i nuläget inte närmare kan besvaras (se vidare nedan).

Förslag till antikvarisk bedömning samt fortsatta insatser

De gränsrösen/-markeringar som påträffades vid fältinventeringen och som kunnat identifieras i en karta från år 1732 bedöms utgöra *fornlämning*, då dessa idag inte är belägna i en gräns (objekt 2-5, fig. 3).

Den antikvariska bedömningen av fångstgropen, objekt 6, är något osäker. Dess förhållandevis raka nedgrävningskanter och plana botten gör det dock sannolikt att det rör sig om en fångstgrop, och inte en täktgrop eller grävd grop för annat syfte. I enlighet med Riksantikvarieämbetets rekommendationer förslås därför en antikvarisk bedömning som *fornlämning*.

Röjningsröset, objekt 1, antas höra samman med den röjning som skett inom UO:s södra delar under 1700-talet. Då röjningen inte kan kopplas till en intilliggande yta med fossil åkermark föreslås objektet registreras som en *övrig kulturhistorisk lämning*.

Den antikvariska bedömningen av den fossila åkern L1980:6765 är idag *övrig kulturhistorisk lämning*. Lämningens uppenbart ålderdomliga karaktär, tidigare dateringar av liknande lämningar i närområdet samt att uppgifter helt saknas om en röjning på platsen i de historiska källorna, motiverar en ändrad

antikvarisk bedömning till *fornlämning*. Det bör också påpekas att lämningen i detta skede endast avgränsats okulärt, varför dess faktiska omfattning inte är helt känd.

Några fortsatta arkeologiska insatser inom ramen för denna utredning bedöms inte nödvändiga.

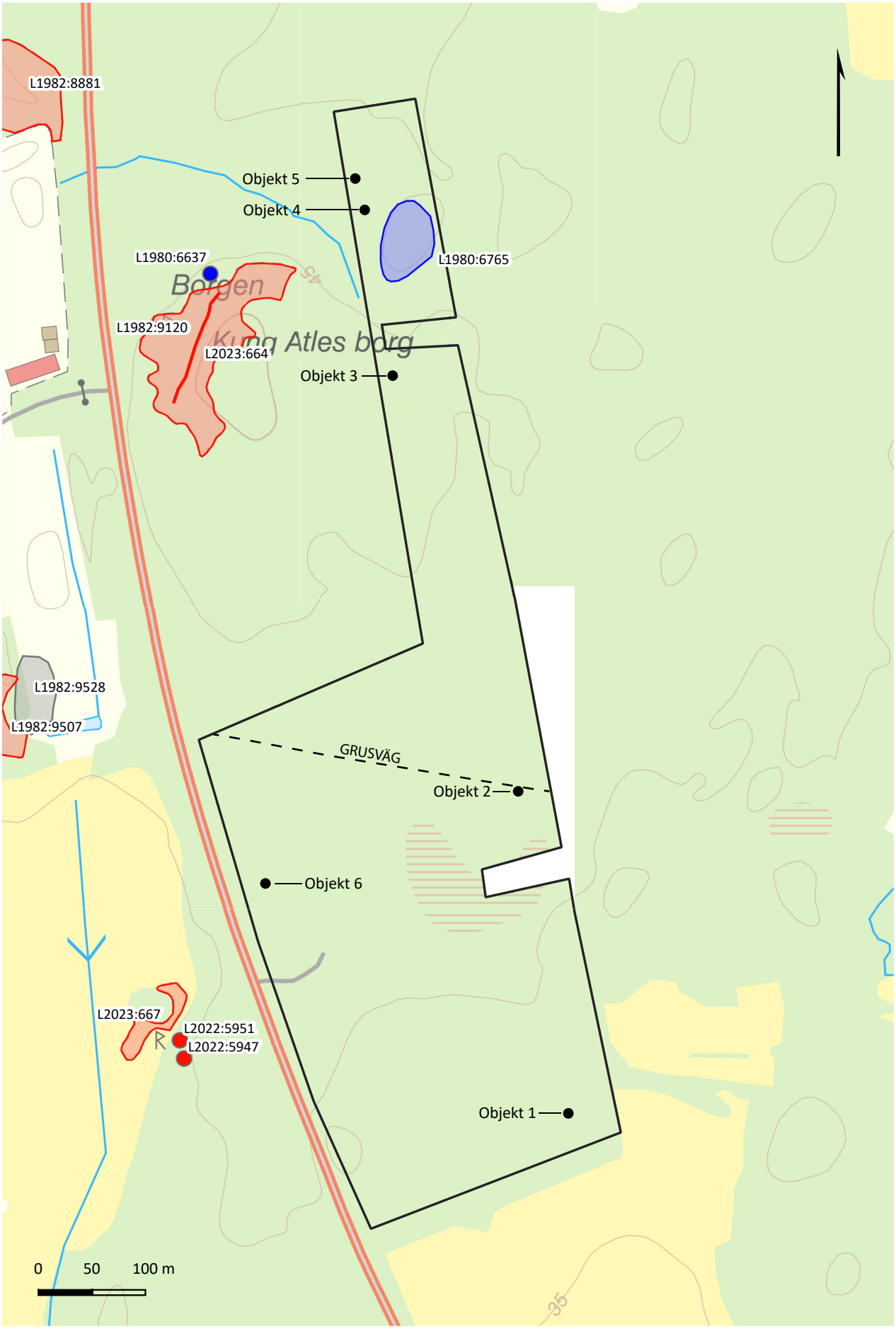
L1982:8881
Objekt 5
Objekt 4
L1980:6637
L1980:6765
Borgen
Kung Atles borg
L1982:9120
L2023:664
Objekt 3
L1982:9528
L1982:9507
GRUSVÄG
Objekt 2
Objekt 6
L2023:667
L2022:5951
L2022:5947
Objekt 1
0
50
100 m

Objekt-/L-nr	Intrasis-Id	Typ	Beskrivning	Ant. bedömning	N koord.	E koord.	M ö h
1	200	Röjningsröse	Röjningsröse, ca 4,5x4,5 m stort och ca 1,2 m högt. Centralt ett stenblock, ca 2,0x2,3 m stort och 1,2 m högt omgivet av kringliggande uppslängd sten. Mot V ansluter en stenröjd och lägre belägen yta. I karta från 1732 området benämnt som "Madam Camitz Rånning".	ÖKL	6563923	513322	36
2	201	Gränsröse	Gränsröse bestående av ett centralt stenblock, ca 3,5x2,5 m stort och 1,2 m högt omgivet av sten, 04-0,8 m stora. I karta från 1732 angivet som gränsröse "Nr 38".	Fornlämning	6564224	513275	42
3	202	Gränsröse	Gränsröse, 2,0x2,0 m stort och 0,9 m högt bestående av kallmurade stenar lagda i minst fyra skift, 0,2-0,5 m stora. Övermossad. I karta från år 1732 benämnd som gränsröse "Nr 32".	Fornlämning	6564613	513158	46
4	203	Gränsröse	Gränsröse, 2,5x2,0 m stort och 0,8 m högt stenblock. I kata från år 1732 benämnd som "högstensröset" (Nr 13 i kartan).	Fornlämning	6564767	513132	44
5	204	Gränsröse	Gränsröse, rund med flack profil, ca 3,0x3,0 m stort och 0,3 m högt. Övermossat. I karta från år 1732 benämnt som "Nr 30".	Fornlämning	6564797	513123	47
6	206	Fångstgrop	Fångstgrop, rund, ca 2,5x2,5 m stor och upp till 0,7 m djup med förhållandevis lodräta nedgrävningskanter. Avplanande mot botten.	Fornlämning	6564138	513039	39
L1980:6765		Fossil åker	Röjningsröseområde, ca 70x40 m (NNÖ-SSV), bestående av ca 20 röjningsrösen. De är rundade, ovala och oregelbundna, ca 3-5 m diam och 0,2-0,4 m h, av delvis övertorvade och övermossade stenar, ca 0,1-0,6 m st. Ett par rösen är uppbyggda intill eller runt jordfasta block. Det är sorgfälligt röjt på krönet, liksom mindre ytor i V och Ö.	Fornlämning	6564724	513170	46